

Emma Crebolder

door Rob Molin

1. Biografie

Emma Crebolder werd als Emmy van der Velde op 28 juli 1942 geboren te Sint-Jansteen, op de grens van Zeeuws-Vlaanderen en België. Na de middelbare meisjesschool die zij volgde aan het Janseniuslyceum in Hulst, studeerde zij van 1960 tot 1965 Duitse taal- en letterkunde in Utrecht. Zij trouwde met de arts-onderzoeker Harry Crebolder en verbleef met hem voor de ontwikkelingsorganisatie Medicus Mundi/Memisa drie jaar in Tanzania. Herinneringen aan deze tijd publiceerde zij in 'Hakuna masika yasiyo mbu' (geen regenseizoen zonder muskieten). In 1972 vestigde zij zich met haar gezin, inmiddels waren drie dochters geboren, in Venlo. Hier was Emma Crebolder betrokken bij het mede door haar echtgenoot opgezette Multidisciplinair Gezondheidscentrum. Met de studie Afrikaanse talen en bantoeïstiek in Leiden en Keulen (1978-1986) verdiepte zij haar interesse in cultuur en landstaal van Tanzania, het Swahili. Haar magisterscriptie wijdde zij aan de overgang van orale naar geschreven literatuur in Oost-Afrika, waarvoor zij op een eiland in het Victoriameer veldonderzoek verrichtte.

Sinds 1985 woont zij in Maastricht en wijdt zij zich naast het onderwijzen van Swahili aan de literatuur. Zij publiceerde poëzie in *Maatstaf*, *De Gids* en *Lust en Gratie*, vanaf 1994 werkt zij vooral aan *Hollands Maandblad* mee.

In 1986 kreeg zij de Halewijn-aanmoedigingsprijs en in 1993 werd zij tot stadsdichteres van Venlo uitgeroepen. Het Fonds voor de Letteren stelde haar een reisbeurs ter beschikking om de verkiezingen in Zuid-Afrika in 1994 mee te maken. Een aantal van haar gedichten werd in het Duits, Frans, Engels en Turks vertaald.

Zij nam het initiatief voor de oprichting van het Literair Café in Venlo, was bestuurslid van het Letterkundig Centrum Limburg en bekleedt in de Stichting Poëzie Festival Landgraaf eenzelfde functie.

2. Kritische beschouwing

Vanaf haar debuut, *Een hol in de zon* (1979), legt Emma Crebolder in haar werk een toomeloze interesse voor de ontwikkelingsgang van mens en wereld aan de dag. Aanvankelijk is deze dynamische thematiek overwegend op de toekomst betrokken. Haar derde bundel, *Onderbroken door 't licht* (1987), ankert zowel in verleden als in komende tijden en markeert de overgang naar een andere poëzie. Na 1987 concentreert Crebolder zich op het vóórbestaan, met name de oertijd, oude culturen, het leven van ouders, grootouders en voorouders of haar Zeeuws-Vlaamse jeugd.

De preoccupatie met het verleden betekent overigens niet dat het heden wordt uitgevlakt, alleen al door het vertrekpunt in de actualiteit van waaruit het verleden in ogenschouw wordt genomen. Essentiëler nog is dat de historische zoektocht feiten aan het licht brengt waardoor het hier en nu in een nieuw perspectief komt te staan. De wandeling door een eeuwenoude stad, bijvoorbeeld, is voor Crebolder het openzetten van 'verdwenen poorten naar wat nu bestaat'.

De toekomst is in de bundels na 1987 nog in zoverre aanwezig, dat zij zich weerspiegelt in de vrouw als voortbrengster van leven en als waarborg van de continuïteit van het bestaan. Maar de motieven zwangerschap, geboorte en prille jeugd functioneren voor eerst in een historische context. De in het bewustzijn verzonken periodes en momenten ervaart de dichteres paradoxaal genoeg als een herleving van zowel het primitieve menselijke bestaan als van het begin van de wereld.

Haar drang om het onbewuste bewust te maken verklaarde Crebolder in een interview vanuit de geïsoleerdheid in het Zeeuws-Vlaanderen van haar jeugd. Toen werd zij vertrouwd met het verborgene, met plaatsen die, zoals zij het in een gedicht zegt, 'de mist gevangen houdt'. En elders in haar poëzie spreekt zij over een lied dat zij 'niet kent, maar altijd wilde zingen'.

Al in de overgangsbundel *Onderbroken door 't licht* is voor Crebolder het schrijven van poëzie het zingen van een lied, van een bezwerend lied. De openingsregels, 'Ik houd mijn wereld in toom/ met spreuken tegen de wind in zingen', zouden als motto kunnen dienen bij de bundels na 1987. Zij illustreren de magische kracht en muzikaliteit van dit werk.

*Ontwikkeling /
Thematiek*

*Relatie leven/werk /
Kunstopvatting*

Traditie /
Verwantschap

Haar streven om over grenzen heen te kijken is verwant aan Achterbergs poging om ‘voorbij de laatste stad’ te raken, terwijl zij in de affiniteit met de antithese bewust-onbewust schatplichtig lijkt aan de poëzie van M. Vasalis, in het bijzonder aan de bundel *Parken en woestijnen*. Crebolder heeft zich verder buiten de autonomistische stroming om ontwikkeld ten tijde waarvan haar werk ontstond: de poëzie die een talige wereld schept en banden met de werkelijkheid schuwt. Als mythisch georiënteerd dichteres staat zij in de traditie van A. Roland Holst. Zo beschouwd is zij verwant aan dichters als H.J. van Tienhoven en Guillaume van der Graft en zeker ook aan streekgenoot Jacques Hamelink. Want ook hij tracht via de taal tot het opdiepen van al het onzichtbare bestaande te komen.

Thematiek /
Relatie leven/werk

De traditionele vormgeving die in de bundels na 1987 de overhand krijgt, manifesteert zich in de hantering van de sonnetvorm met een narratieve inslag waarin echo's opklinken uit de orale Afrikaanse literatuur. Deze vorm spoort met de aandacht voor het ‘primitieve’ stadium van zwangerschap, geboorte en prille jeugd. Deze motieven bieden een invalshoek van waaruit de mysteries rond de (vernevelde) oorsprong van mens en wereld zo dicht mogelijk genaderd kunnen worden.

Ook in de poëzie van vóór 1987 figureren de genoemde motieven, maar ze dienen in het debuut *Een hol in de zon* en in het daaropvolgend *De salamander is over land vertrokken* (1980) vooral de beschrijving van een persoonlijke ontwikkeling. Respectievelijk staan in deze bundels het krijgen van een kind met een verstandelijke handicap en het toe groeien naar het vaarwel van de Zeeuwse-Vlaamse geboortegrond centraal. In dit werk verwijst Crebolder verder naar haar ervaringen in de Tweede Wereldoorlog zoals de herinnering aan ‘een bom voor Antwerpen’ die ‘aan de verkeerde kant’ terechtkwam.

De salamander is over land vertrokken preludeert op de algemeen menselijke ontwikkeling in Crebolders poëzie na 1987. De salamander verandert van waterlarf in landdier, een proces dat zich eveneens aftekent in de levensloop van de mens na het verlaten van het (vrucht)water. In die latere bundels ontdekt Crebolder nog allerlei andere verschijnselen waarin de oorsprong van de wereld en van de mens en zijn culturen zich blootgeeft. Zo keert de dicht-

teres in *Zwemsonnetten* (1988) in beelden van het baden in zeeën en meren terug naar de oertijd:

toen de schalen braken
en het smeltwater tot bron
zich vulde en begon
een uitweg vrij te maken

bleef 'n koele herinnering
achter aan de eerste sporen
een bekken dat uitverkoren
de ijle oerdroom ving

De gedichten in *Zwemsonnetten* vormen het verhaal van een zoektocht die Crebolder ook dichter bij huis onderneemt. *Op oude zee of mergelgrond* (1992) bestaat uit portretten van de flora van de Sint-Pietersberg in haar woonplaats Maastricht. De bloemen ontspruiten aan het drooggevallen zeelandschap uit de prehistorie en zijn aldus indirect met het leven gevende water verbonden.

Het verhaal van haar zoektocht in deze twee bundels tendeert naar de epiek in de cyclussen in *Waar niemand wegen waande* (1992) en *Zwerftaal* (1995). Het is vooral hier dat zij rond oer-en vruchtwater een netwerk spint van metaforen als schelpen, zand en stenen en haar 'lied' zingt dat de nevelen ontraadselt of 'het glanzend woord' betrapt, zoals het in 'Zandorakel' (*Zwerftaal*) heet. In deze cyclus heeft een nauwelijks aan de moederschoot ontwassen kind in het zand 'tekens' geschreven die op interpretatie wachten zoals ook de primitieve, door rammelende stenen voortgebrachte geluiden in 'Van de steen en de boog', een andere cyclus in *Zwerftaal*. In de cyclus 'Swahili-karavaan' (*Waar niemand wegen waande*) worden aan het eind van een reis door Oost-Afrika onder het zand wegen uit de beginstijd van het oude bantoevolk vermoed. Dit verborgene kan nog slechts via een zelden gezongen lied, overgeleverd uit lang vervlogen tijden, herleven:

ooit was het al geschreven
steeds opnieuw leek het verloren
maar ergens in de uithoek
van een woord bleef het te horen

iemand reisde ernaartoe
onwetend wel, maar inniger
daardoor verbonden met wat
daarachter zich verschoold

op kruisingen in het zand
waar niemand wegen waande
was plotseling de blinde hand

die tastend uit het manuscript
zilvervisjes joeg en verder las
waar men gebleven was

*Ontwikkeling /
Techniek / Stijl*

Het verzonken mysterie wordt uiteindelijk niet ontraadseld, maar tot op de huid benaderd. De dichteres bezingt het geheim in klankrijke verzen, een muzikaliteit die de acht bundels na 1987 overwegend kenmerkt. Behalve door klankovereenkomsten wordt zij opgewekt door een bezwerende toon, zoals in het octaaf van sonnet VI in de cyclus 'Zandorakel':

Zoals jij andere aanvang bent
wel vrucht uit mijn zee, jij
bindt mij los tot jouw ligging
is verschoven buiten mij

een vreemde macht, een glanzend
oog, spot jij met nacht en dag
en leert mij
in licht en donker zien

Vooral de cyclusen zijn verwant met de orale literatuur. Na 'Het lied van de dijkwachtster' in *Vrouwenportretten* (1989) is de epische inslag in de volgende bundels steeds sterker geworden. In een cyclus als 'Swahili-karavaan' vertelt Crebolder een consistent verhaal. De latere bundels, *Dansen met een vos* (1998) en *Golf* (2003), daarentegen geven dat verhaal meer broksgewijs. In *Dansen met een vos* tekent zich een intieme sympathie voor een vos af en worden associaties gewekt met het Zeeuws-Vlaanderen van Reynaert, de beroemde figuur in het middeleeuwse dierenpos. En in *Golf* wordt een reis ondernomen langs internationale golfbanen waarop een brug naar diverse perioden in het wereldverleden wordt 'geslagen'.

De voorkeur voor het sonnet in de meeste bundels na 1987 loopt

parallel met het bovenhalen van de muzikale gebruiksmogelijkheden van de taal. De eerste bundels, *Een hol in de zon* en *De salamander is over land vertrokken*, bestaan uit gedichten met een willekeurige strofenbouw en korte versregels waarin de dichteres op zoek lijkt naar de ‘vaste vorm’ die zij uiteindelijk vooral in het sonnet heeft gevonden.

De tegenstelling heden-verleden bepaalt in de meeste sonnetten, steeds opgebouwd uit twee kwatrijnen en twee terzinen, de verhouding tussen octaaf en sextet. Vanuit een actuele waarneming in de eerste twee strofen stapt Crebolder naar het verleden. Zo geven de sonnetten in *Weerkaatst in de stroom* een poëtische wandeling door het historisch centrum van Venlo, een beschrijving van een bezienswaardigheid anno 1993 en vervolgens de hierin besloten geschiedenis.

Hoewel de sonnetten zeker niet metafoorarm genoemd kunnen worden, wordt de verhouding in het sonnet tussen octaaf en sextet zelden door een vergelijking bepaald. De beeldspraak is behalve in woorden en zinsneden te vinden in lange tekstgedeelten, al of niet in de vorm van een allegorie. De reis in ‘Swahili-karavaan’ langs de Oost-Afrikaanse kust is het beeld voor een reis door het verleden van dit gebied: de komst van de islam en de Portugese overheersing, en niet in de laatste plaats de oudste geschiedenis van de oorspronkelijke bewoners.

Crebolders beelden zijn te groeperen in water- en landmetaforen en onder te verdelen in de metaforek van schelpen, zand, stenen en wat verder in het betekenisveld van zulke woorden ligt. In de cyclus ‘Stroomopwaarts’ (*Onderbroken door ’t licht*) beschrijft zij haar verhuizing van Venlo naar Maastricht als het afdrijven in een ark, als het varen van de ene oever naar de andere. Hier is de allegorie opgebouwd uit water- en landmetaforen als ‘vin’, ‘spoelt’, ‘slib’ en ‘landtong’, elementen die ook in de zoektocht naar het oerverleden in het oog springen. Ze verlenen aan Crebolders poëzie een beweeglijkheid als van eb en vloed. Elk gedicht en elke cyclus in de bundels na 1987 represeneert de zeegetijden in bijvoorbeeld het reizen en de levenscyclus waarin immers eind- en beginpunt samenvallen.

De water- en landmetaforen functioneren binnen een tegenstelling die telkens overbrugd moet worden. In veelvuldig gebruikte beel-

den als ‘oever’, ‘kust’ en ‘riet’ ligt de verzoening tussen water en land besloten zonder dat er een eindpunt is bereikt. Crebolders poëzie beweegt zich, vaak letterlijk ook, tussen oevers, in een spel van aantrekken en afstoten. Telkens weer doemt een beginpunt op en ligt een eindpunt in het verschiet. ‘Je beziet vanaf een overzijde/ het silhouet van vroeger/ dat je bij de oever achterliet’, staat er in *Weeraatst in de stroom* te lezen. En in de cyclus ‘Teken van een broze zekerheid’ (*Waar niemand wegen waande*) komt de bruid van een jongeling ‘van over de rivieren’, waarna het spel van aantrekken en afstoten zich kan gaan voltrekken.

‘Oever’, ‘kust’, ‘riet’ en soortgelijke metaforen tenderen naar de symboliek die besloten ligt in schijnbaar achteloze mededelingen in bijvoorbeeld *Een hol in de zon* en ‘Swahili-karavaan’. Op Goede Vrijdag ’s middags om drie uur wordt een zorgenkind geboren en aan het slot van de reis door Oost-Afrika moet ‘het verdwijnend land’ worden bezongen. In ‘Zandorakel’, om een derde voorbeeld te noemen, is deze symboliek te vinden in het aantal van negen sonnetten waarin de dichteres in de dialoog met het kind naar een nieuw leven, naar de ontdekking van het begin, toe groeit.

Kunstopvatting

Crebolder overschat de taal niet en is zich bewust van haar mogelijkheden en onmogelijkheden. Wat dit laatste betreft, in *Dansen met een vos* ligt een schijnwereld besloten die Reynaert met zijn listige taal te voorschijn tovert. In het bouwen van zo’n realiteit gaat de dichteres Crebolder minder ver, maar haar nadering van het verborgene is zeker niet van fantasie gespeend. Evenals Reynaert is zij een rusteloos zoekster en wil zij ‘een zwerver blijven in mijn taal’, zoals zij in het openingsgedicht in *Dansen met een vos* zegt.

Met name streeft zij naar het herstellen van het ritueel geaarde karakter van de taal. De mogelijkheid om met taal tot het wezen van de verschijnselen door te dringen, beschouwt Crebolder als de essentie van poëzie. In het poëticale gedicht ‘Ruigviooltje’ (*Op oude zee of mergelgrond*) verwoordt zij haar streven via de artistieke daad van de schilder aldus:

uit fluwelen diepte stijgt iets op
de penseel voert naar een viooltje
waarvan hij niet wist, het wel
herkent als het geschilderd is

In deze voorstelling ligt een associatie besloten met de menselijke hunkering naar water waarop *De salamander is over land vertrokken* preludeerde. De metafoor van de salamander verwijst naar méér dan het verlaten van het (vrucht)water en de volwassenwording. Na de ontwikkeling van in water levende larf tot landdier keert de salamander weer naar het water terug om zich voort te planten. Zo ook de mens die als jongvolwassene het leven doorgaat en ouder wordend naar het in nevelen gehulde beginstadium toe groeit. Hij gaat, zegt Crebolder in 'Het verlangen' (de slotafdeling van *Onderbroken door 't licht*), de 'weg naar onherbergzaam, naar versluiering'.

In haar poëzie spelen van meet af aan het ouderschap en familie-leven een belangrijke rol. Nest, hol, familie en stam moeten worden verlaten zoals ooit het als cocon ervaren Zeeuws-Vlaanderen. Maar met het ouderschap keert de warmte van het gezinsleven in het volwassen leven terug. Crebolder benadrukt in haar poëzie telkens weer de saamhorigheid zowel binnen het gezin als tussen nazaten en voorouders. Zo eindigt de cyclus 'Teken van broze zekerheid' (*Waar niemand wegen waande*) met het uitspreken van de noodzaak om 'de kringloop' telkens weer over te doen.

De prominente plaats van de historie in haar poëzie heeft overigens niets uitstaande met romantisch heimwee en gaat geenszins voorbij aan de maatschappelijke realiteit. Van hieruit wordt mede een zoektocht ondernomen naar een vredige samenleving.

Wam de Moor noemde *Een hol in de zon* in het weekblad *De Tijd* 'een heel mooi debuut, waarin Emma Crebolder haar gevoelens van tederheid, verwarring en ontroering zo beheerst in taal omzet, dat haar talent zichtbaar is, ook buiten het onderwerp om.' Nadien besteedde de landelijke pers weinig aandacht aan haar werk, al spreekt een zekere algemene erkenning uit opname van Crebolders gedichten in bloemlezingen als die van Komrij.

In provinciale kranten en in literaire tijdschriften werden de sonnetten geprezen vanwege het evenwichtig samengaan van de ouderwets aandoende dichtvorm en moderne ingrediënten. Ook liet men zich kritisch uit, met name over de vergaande gaafheid van de bundels na 1987.

Door de jaren heen hebben Crebolders bundels hun weg gevonden naar een select publiek. Ze zijn nagenoeg uitverkocht en *Vrouwenportretten* kreeg een derde druk.

Visie op de wereld

Kritiek

Publieke belangstelling

3. Primaire bibliografie

Emmy Crebolder, *Een Hol in de Zon / A Cave in the Sun*. Arnhem 1979, Ravenberg Pers, GB.

- *Hakuna masika yasiyo mbu – No rainy season is without mosquitos*. In: *Dutch doctors in tropical countries*. Samenstelling Herman Folmer. Amsterdam 1979, Koninklijk Instituut voor de Tropen, pp. 61-64, Reisverhaal.
- *De salamander is over land vertrokken*. Arnhem 1980, Ravenberg Pers, GB.

Emma Crebolder, *Onderbroken door 't licht*. Oosterbeek 1987, Ravenberg Pers, GB.

- *Zwemsonnetten*. Middelburg 1988, Zeeuws Kunstenaars Centrum, Slibreeks nr. 40, GB.
- *Vrouwenportretten*. Oosterbeek 1989, Ravenberg Pers, GB.
- *Tussentijd*. Terhorst 1992, Ser J.L. Prop, G.
- *Waar niemand wegen waande*. Amsterdam 1992, Prometheus, GB.
- *Op oude zee of mergelgrond*. Maastricht 1992, VLAM, GB.
- *Weerkaatst in de stroom*. Amsterdam 1993, Prometheus, GB.
- *Van de steen en de boog*. Brummen 1993, Signature, Signature-reeks nr. 5, GC. (opgenomen in *Zwerftaal*)
- *Zandorakel*. Landgraaf 1994, Herik, Zwarte Reeks nr. 23, GC. (opgenomen in *Zwerftaal*)
- *Zwerftaal*. Amsterdam 1995, Bert Bakker, GB.
- *Lomé-Maastricht 1997. Overpeinzingen aan tafel*. Maastricht 1997, Provincie Limburg, GC.
- *Dansen met een vos*. Goes 1998, De koperen tuin, GB.
- Julius en Julius. In: *Zanzibar*, jrg. 1, nr. 1, oktober 2000, pp. 30-32, V.
- *Golf*. Utrecht 2003, IJzer, GC.
- Een astrakan jas. In: *Hollands Maandblad*, jrg. 46, nr. 678, mei 2004, pp. 26-27, V.

•

4. Secundaire bibliografie

Wam de Moor, Een hol in de zon, een mooi debuut van Emmy Crebolder. In: *De Tijd*, 1-5-1979.

Henk Egbers, Schrijven maakt je heel. In: *De Gelderlander*, 14-7-1979. (interview naar aanleiding van *Een hol in de zon*)

Hans van de Waarsenburg, Bedachtzame en tastende poëzie. In: *De Limburger*, 24-2-1981. (over *De salamander is over land vertrokken*)

Rob Molin, Emma Crebolder vecht met de tijd. In: *De Limburger*, 18-12-1987. (over *Onderbroken door 't licht*)

Henk Egbers, Tussen Zeeuwse zee en Limburgse mergel. In: *De Stem*, 9-4-1988. (over *Onderbroken door 't licht*)

[Anoniem], 'Ik schrijf vrij gesloten poëzie'. In: *Zeeuwsevlaamse Koerier*, 3-1-1989. (interview naar aanleiding van *Zwemsonnetten*)

Henk Egbers, Vrouwenvoorstellingen van Emma Crebolder. In: *De Stem*, 6-1-1990.

Lucia Geurts, De onvoorstelbare stilte vertaald. In: *Interregio*, 1992. (over *Op oude zee of mergelgrond*)

Ingrid Hoogervorst, Spreken in beelden. In: *De Limburger*, 25-9-1992. (over *Waar niemand wegen waande*)

Hans Rooseboom, Poëtisch beeld van de Swahili-mens. In: *De Stem*, 22-1-1993. (over *Waar niemand wegen waande*)

Rob Molin, Schrijven in het zand. In: *Limburgs Dagblad*, 12-3-1994. (over *Zandorakel*)

Willem K. Coumans, Emma Crebolder herdenkt Köksal. In: *De Limburger*, 29-3-1994. (over *Weerkaatst in de stroom*)

Patrick Peeters, Een hard gevrij. In: *Poëziekrant*, jrg. 20, nr. 3-4, mei-augustus 1996, pp. 40-41. (over *Zwerftaal*)

Rob Molin, Emma Crebolder. De zoektocht naar de oorsprong. In: Rob Molin, *Ontmoetingen met auteurs. Spreken over schrijven*. Roermond 1996, pp. 45-47. (interview)

Lou Vleugelhof, Reynaert waart nog rond. In: *Provinciale Zeeuwse Courant*, 21-10-1998. (over *Dansen met een vos*)

Jan van Alphen, Reynaert de vos als Muze. In: *Tiecelijn*, jrg. 11, nr. 4, oktober-december 1998, pp. 167-171. (over *Dansen met een vos*)

Jean-Lou de Gucht, Reynaert is Emma Creborders muze. In: *Provinciale Zeeuwse Courant*, 2-11-1998. (over *Dansen met een vos*)

Jan van Geelen, 'Dansen met een vos'. In: *Zeeuws Tijdschrift*, jrg. 48, nr. 6, december 1998, p. 39.

Victor Mastboom, Zeeuwen buiten Zeeland. In: *Zeeuws Tijdschrift*, jrg. 49, nr. 5-6, 1999, pp. 42-43. (interview)

Ben van Melick, Emma Crebolder. In: Ben van Melick, *Maar er is meer... Poëzie in Limburg in de twintigste eeuw*. Heerlen 1999, pp. 364-367.

Rob Molin, Emma Crebolder leeft achttien levens. In: *De Limburger*, 1-10-2003. (over *Golf*)

Fred Sochaki, Golf is een oefening in verdwijnen. In: *Golfjournaal*, jrg. 9, nr. 10, december 2003. (over *Golf*)

Informatie is verder te vinden op www.emma-crebolder.com